

Acció Agrícola d'Igualada i el conflicte rabassaire (1931-1936)*

Acció Agrícola d'Igualada and the rabassaire conflict (1931-1936)

per Jordi Planas

Universitat de Barcelona

RESUM:

Durant la Segona República s'inicià un procés de reforma legislativa orientat a reduir l'enorme desigualtat en la distribució de la propietat de la terra i a consolidar la petita explotació pagesa. Aquest procés va topat amb la reacció de la classe propietària, que a través de les seves organitzacions va mobilitzar-se amb eficàcia per bloquejar la legislació agrària. Aquest article examina el procés d'organització dels propietaris enfront de les reivindicacions dels rabassaires i de la política agrària del govern de la Generalitat a través de la trajectòria d'Acció Agrícola, l'associació de defensa patronal que va actuar en una de les comarques catalanes on el conflicte rabassaire va tenir major gravetat.

PARAULES CLAU:

Reforma agrària, conflicte social, associacions agràries, propietaris agraris, rabassaires, Catalunya.

ABSTRACT:

During the Spanish Second Republic, a process of legislative reform was undertaken aimed at reducing the huge inequality in the distribution of landownership and consolidating small peasant holdings. This process met with the reaction of the landowning class, who through their organizations moved effectively to block agricultural legislation. This article examines the process of organization of the landowners against the claims of the tenants (*rabassaires*) and against the agricultural policy of the Catalan government. It focuses on the history of Acció Agrícola, a landowners' association which operated in one of the Catalan areas where the rabassaire conflict was acutest.

KEY WORDS:

Agrarian reform, social conflict, agricultural associations, landowners, rabassaires, Catalonia.

1. Introducció

En un llibre recent, Daron Acemoglu i James A. Robinson expliquen el desenvolupament econòmic a partir de la creació d'institucions econòmiques i polítiques

* Aquest treball s'emmarca en el projecte de recerca HAR2012-38920-C02-02 finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat. Agraïxo el comentari de Francesc Valls i dels dos avaluadors anònims de la revista.

Data de recepció: setembre 2012; versió definitiva: novembre 2012.

inclusives.¹ En alguns moments de la història es produeixen conjuntures crítiques, a vegades a causa de contingències, que fan possible que s'imposin unes institucions que faciliten el desenvolupament econòmic. Però això no sempre és possible, perquè les elits dominants fan tot el possible perquè no es produeixi cap canvi que posi en perill la seva situació privilegiada. Moltes vegades se'n surten, i és una oportunitat perduda per al creixement econòmic. Per aquesta raó en moltes àrees han persistit les institucions extractives que impedeixen el desenvolupament econòmic i el món és tan desigual

En els anys 1930, a Espanya es va produir una d'aquestes conjuntures crítiques que hauria pogut donar lloc a un canvi institucional en les formes d'accés a la terra. Durant la Segona República s'inicià un procés de reforma orientat a reduir l'enorme desigualtat en la distribució de la propietat de la terra i a consolidar la petita explotació pagesa, com una via per resoldre el problema de l'endarreriment de l'agricultura i l'extrema pobresa d'una gran part dels treballadors agraris. Aquest procés de reforma era enormement complex i va topar amb molts problemes;² entre aquests cal destacar la reacció dels propietaris agraris, els quals veien amenaçada la seva posició si es portava a terme la reforma i van mobilitzar-se amb eficàcia per bloquejar-la. La resistència que van oposar-hi els terratinents a través de les seves organitzacions, juntament amb la inestabilitat política i la curta durada del règim republicà, van evitar que el canvi institucional es consolidés i en sorgís una societat més equilibrada.

A Catalunya i l'arribada de la Segona República va despertar grans expectatives entre els rabassaires i altres arrendataris de terres.³ Els partits republicans havien

1. D. AZEMOGLU i J. A. ROBINSON, *Why Nations Fail*, Nova York, Crown Publishers, 2012 (hi ha traducció al castellà: *Por qué fracasan los países. Los orígenes del poder, la prosperidad y la pobreza*, Barcelona, Ediciones Deusto, 2012).

2. R. ROBLEDO, «La reforma agraria de la Segunda República española: ideas y hechos», *XV Encuentro de Economía Pública: políticas públicas y migración*, Salamanca, 2008; i, del mateix autor, «El fin de la cuestión agraria en España 1931-1939», dins R. ROBLEDO (ed.), *Ramon Garrahou. Sombras del progreso. Las huellas de la historia agraria*, Barcelona, Crítica, 2010, 117-150. Vegeu també E. MALEFAKIS, *Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX*, Barcelona, Ariel, 1971; P. CARRIÓN, *La reforma agraria de la Segunda República y la situación actual de la agricultura española*, Barcelona, Ariel, 1973; J. MAURICE, *La reforma agraria en España en el siglo XX (1900-1936)*, Madrid, Siglo XXI, 1975; M. CABRERA, «Organizaciones patronales y cuestión agraria en España (1931-1936)», dins J. L. GARCÍA DELGADO (ed.), *La cuestión agraria en la España contemporánea*, Madrid, Edicusa, 1976, 101-150; A. LÓPEZ, *El boicot de la derecha a las reformas de la Segunda República. La minoría agraria, el rechazo constitucional y la cuestión de la tierra*, Madrid, Instituto de Estudios Agrarios, Pesqueros y Alimentarios, 1984; J. TÉBAR, *Reforma, revolución y contrarrevolución agrarias. Conflicto social y lucha política en el campo (1931-1939)*, Barcelona, Flor del Viento, 2006; F. COBO ROMERO, «Campesinado, política y urnas. En los orígenes de la Guerra Civil, 1931-1936», T. M. ORTEGA LÓPEZ i F. COBO ROMERO, *La España rural, siglos XIX y XX. Aspectos políticos, sociales y culturales*, Granada, Ed. Comares, 2011, 219-255.

3. E. GIRALT, «El conflicto rabassaire y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936», *Revista de Trabajo* 7, 1965, 278-295; A. BALCELLS, *El problema agrari a Catalunya (1890-1936): la qüestió rabassaire*, Barcelona, Nova Terra, 1968; J. PLANAS, «La tensa qüestió agrària», dins B. DE RIQUER

inclòs en els seus programes la revisió de les condicions contractuals i, poc després de proclamada la República, uns decrets del govern del 29 d'abril, 11 de juliol i 6 d'agost de 1931, van prohibir els desnonaments que no es fundessin en falta de pagament de les rendes i van obrir un període de revisió dels contractes de conreu, amb la possibilitat de rebaixes de fins al 50%. Els pagesos havien de presentar una demanda al jutjat i abonar només la meitat de les parts de fruits, a reserva del que es dictaminés en el judici. Aquesta possibilitat va obrir una allau de demandes de revisió de contractes, a l'espera d'una llei que regulés definitivament les relacions contractuals amb els propietaris.

La Llei de reforma agrària del 15 de setembre de 1932 establia que el contracte de rabassa morta seria considerat com un cens redimible a voluntat del rabassaire, i preveia la regulació de les redempcions en una llei de «inmediata promulgació» i dels arrendaments rústics i parceries en una altra llei. Però l'any 1934 aquestes lleis seguien sense promulgar-se i el Parlament català van emprendre l'elaboració d'una llei específica per al règim de contractes agraris existent a Catalunya. La Llei de contractes de conreu va ser la gran promesa electoral d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) als rabassaires i altres conreadors del camp. Aquest partit va abanderar la lluita dels pagesos que volien aconseguir una redistribució més justa de la renda i de la propietat de la terra, i aquest posicionament va contribuir decisivament a donar-li els èxits electorals i el control del govern de la Generalitat durant els anys trenta.⁴ La Llei de contractes de conreu havia de ser l'instrument per a un canvi profund en les relacions entre propietaris i pagesos, tal com havien portat a terme molts països europeus després de la Primera Guerra Mundial.⁵

Però el procés de reforma va topar amb l'oposició de la classe propietària, que es va mobilitzar amb eficàcia i que no va dubtar a posar en qüestió la capacitat legislativa del Parlament de Catalunya, promovent un recurs d'inconstitucionalitat contra la Llei de contractes. La institució que organitzà la reacció dels propietaris contra la política reformista de la Generalitat va ser l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSD), que a Catalunya, des de mitjan segle XIX, era l'enti-

(dir.), *Història, política, societat i cultura als Països Catalans*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1999, vol. 9, 152-166; J. POMÉS, «La Unió de Rabassaires», dins B. DE RIQUER (dir.), *Història, política, societat...*, 167-169.

4. Sobre les relacions entre ERC i la Unió de Rabassaires, vegeu R. SOLER, «La Esquerra de los rabassaires. La participación política del campesinado en el Penedès, 1931-1936», dins *XIII Congreso de Historia Agraria*, Lleida, SEHA, 2011. Vegeu també BALCELLS, *El problema agrari...*; A. SALLÉS, *Quan Catalunya era d'Esquerra*, Barcelona, Edicions 62, 1986; M. D. IVERN, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2 vols., 1988-1989; POMÉS, «La Unió de Rabassaires»...; J. POMÉS, «La Unió de Rabassaires i el republicanisme», dins *Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975*, Girona, Universitat de Girona - CCG Edicions, 2003, 73-88.

5. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu a Catalunya (Documents per al seu estudi)*, Barcelona, 1933, 211-427; J. DÍAZ DEL MORAL, *Las reformas agrarias europeas de la posguerra, 1918-1929*, Madrid, Revista de Derecho Privado, 1967.

tat capdavantera en la defensa dels interessos dels propietaris rurals.⁶ El setembre de 1931, el president de l'IACSI llençà la consigna de «l'acció constant i intensa de tots els seus socis, recaptant cadascú l'adhesió i inscripció a l'Institut de tots els propietaris veïns i coneguts i constituint les organitzacions que la Junta Directiva els indiqui».⁷ Segons l'informe del Secretari general de l'IACSI, durant l'any 1931 van ingressar 1.709 socis, amb un augment net de 1.633 associats, sumant un total de 2.769. Era el nombre més alt que l'IACSI havia assolit mai fins aleshores, però molt insuficient per mobilitzar els propietaris rurals catalans enfront de la reforma agrària i un nombre incomparable amb el de l'entitat que defensava els interessos dels rabassaires. La Unió de Rabassaires, que durant els anys 1920 havia estat un sindicat minoritari, sense superar mai la xifra de cinc mil afiliats i de 50 seccions locals, va tenir un creixement espectacular. L'abril de 1932 ja tenia més de vint mil associats, repartits en 173 societats locals, i un any més tard aquestes societats havien augmentat fins a 224.⁸ Aquest creixement es produí bàsicament a la província de Barcelona i les comarques tarragonines limítrofes amb aquesta, és a dir, a l'àrea d'implantació que havia tingut la Unió de Rabassaires durant els anys 1920.⁹

Per tal de formar un front únic de defensa de la propietat agrària, l'IACSI va promoure la creació d'associacions de propietaris rurals a tots els partits judicials de Catalunya. Aquestes associacions quedaven adherides i estretament vinculades a l'IACSI: havien de sotmetre qualsevol actuació d'interès general a previ acord de la junta directiva o del Consell Directiu de l'IACSI, complir els encàrrecs que aquests organismes els trametessin, remetre a l'IACSI les llistes de socis i altes i baixes, pagar una quota anual d'una pesseta per cada soci de l'associació i procurar el major nombre de socis per a l'Institut; a canvi, podien utilitzar tots els seus serveis, rebien les publicacions de l'IACSI i nomenaven dos delegats per formar part del Consell Directiu de l'IACSI, organisme superior a la junta de govern segons els estatuts aprovats el 5 de juliol de 1932.

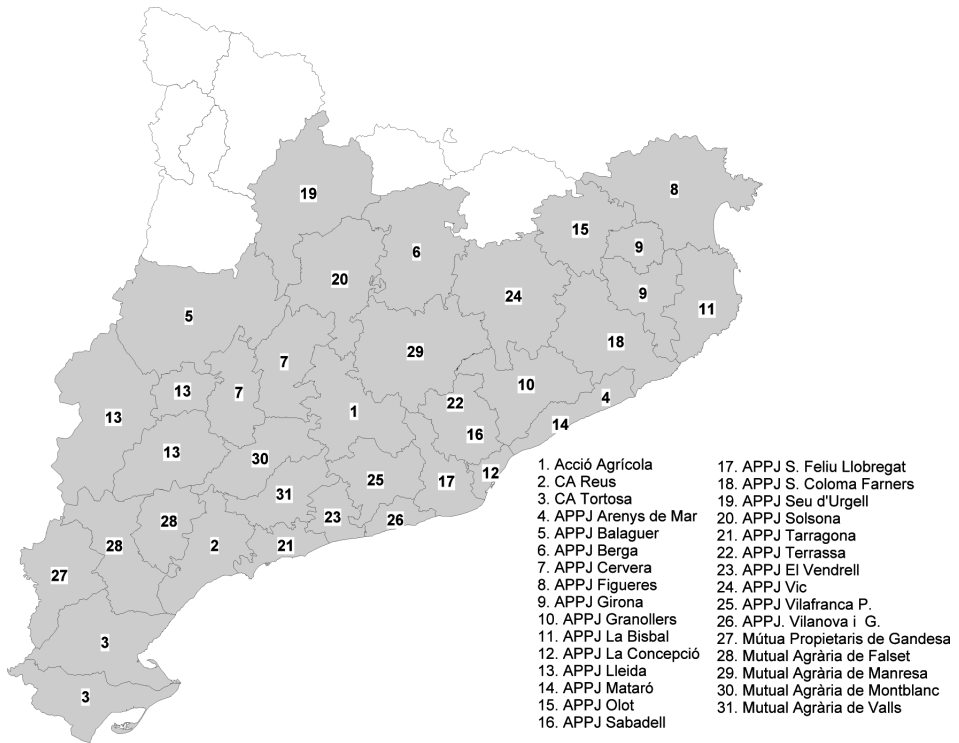
6. M. CAMINAL, «La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: els seus homes i les seves activitats (1851-1901)», *Recerques* 22, 1989, 117-135; J. PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona, Documenta Universitaria, 2006.

7. *Rev. IACSI*, setembre 1931.

8. J. POMÉS, «La Unió de Rabassaires»..., 167.

9. Vegeu J. POMÉS, *La Unió de Rabassaires*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

MAPA 1
Associacions de propietaris adherides
a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1932-33)

Abreviatures: APPJ: Associació de Propietaris del partit judicial; CA: Cambra Agrícola.

Font: IACSI: Anuari 1933.

Una d'aquestes entitats fou l'Associació de Propietaris Rurals de la Comarca d'Igualada, que molt significativament fou batejada amb el nom d'Acció Agrícola. El 15 de novembre de 1931, quan encara no havia passat un mes des de la seva constitució, ja va obrir les oficines, «essent molts els propietaris rurals que varen acudir-hi en consulta sobre diferents casos relacionats amb la pròxima revisió de contractes»,¹⁰ i la seva activitat fou constant a l'hora d'assistir i defensar aquells propietaris agraris que havien d'afrontar demandes de revisions de contractes de conreu.

En aquesta comarca l'IACSI comptava aleshores només amb una vintena socis, tot i que des del 1927 tenia inscrita la Cambra Agrícola d'Igualada i seva comarca, i l'any 1931 s'hi afegí també el Sindicat Agrícola Catòlic del Sant Crist de Piera. La campanya iniciada la tardor de 1931 va donar lloc a la inscripció d'una trentena de nous socis; però aquest era un nombre molt insuficient per fer front a la política

10. *Diari d'Igualada*, 16.11.1931.

reformista de la Generalitat i a la mobilització rabassaire, en una de les comarques que va esdevenir més conflictiva. Abans de l'estiu de 1932 s'havien hagut de resoldre 1.870 demandes de revisió de contractes al partit judicial d'Igualada, un dels més afectats per la problemàtica revisionista després dels partits de Vilafranca del Penedès (9.334), Manresa (3.084), el Vendrell (2.952) i Terrassa (1.938).¹¹

La conflictivitat derivada del procés de revisió de contractes va suposar un allau d'adhesions a Acció Agrícola. Dos mesos després de la seva constitució, l'entitat tenia 400 associats i havia constituït delegacions a tots els pobles del partit judicial d'Igualada.¹² En aquest conflicte, la proximitat al territori era molt important i Acció Agrícola ofería als propietaris la informació, l'assessorament en els litigis i el seguiment dels problemes des de la capital de la comarca. Al mateix temps, en coordinació amb l'IACSI, Acció Agrícola va desplegar una campanya d'agitació contra la legislació agrària republicana i, en especial, contra la Llei de contractes de conreu. Acció Agrícola va convertir-se en una de les associacions més actives en aquesta oposició frontal dels propietaris rurals al programa reformista que volia impulsar el govern català en el sector agrari.

Aquest article examina el procés d'organització dels propietaris enfront de la reforma agrària en una de les comarques catalanes on el conflicte rabassaire va tenir major gravetat. En l'apartat que segueix a aquesta introducció, s'expliquen els orígens d'Acció Agrícola i s'identifiquen els seus dirigents, posant en relleu la línia de continuïtat amb altres associacions agrícoles de la comarca i l'orientació política dels protagonistes. L'apartat següent està dedicat a la conflictivitat derivada de la revisió dels contractes de conreu, que va tenir una alta intensitat a la comarca d'Igualada. A continuació, s'explica la campanya d'oposició a la Llei de contractes de conreu que portaren a terme les organitzacions dels propietaris. En un darrer apartat, s'examina l'evolució després dels fets d'Octubre de 1934 i fins a l'esclat de la Guerra Civil. Unes breus conclusions posen fi a l'article.

2. La creació d'Acció Agrícola: l'entitat i els seus dirigents

L'origen d'Acció Agrícola es troba en la confluència d'interessos entre una organització agrària, la Cambra Agrícola d'Igualada i la seva comarca i les associacions empresarials d'Igualada, federades en la Lliga Econòmica. Fundada l'any 1908 per un grup de propietaris agrícoles, la Cambra Agrícola d'Igualada subministrava adobs químics, anticriptogàmics i altres productes per a l'activitat agrícola, destil·lava vins i brises i elaborava aiguardents, entre altres serveis cooperatius. En els anys trenta encara tenia més de 2.000 socis i era la cambra agrícola que havia assolit una major implantació i desenvolupament cooperatiu de les que es van crear a Catalunya al començament del segle xx.¹³

11. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu...*, 128-131.

12. *Lliga Econòmica*, gener 1932.

13. Sobre aquesta entitat, vegeu J. PLANAS, «Propietarios agrarios y acción cooperativa. La Cámara Agrícola de Igualada y la elaboración de alcoholes vínicos (1908-1930)», *Revista de Historia Industrial* 43, 2010, 95-125.

La Lliga Econòmica fou creada l'any 1926 per federar en una sola entitat les principals organitzacions d'empresaris d'Igualada: la Federació Patronal (indústria), el Centre Gremial (comerç), la Delegació de la Cambra Oficial de la Indústria, la Delegació de la Cambra de Comerç i Navegació, i l'Associació de Propietaris Urbans d'Igualada, aquesta última acabada de crear aquell mateix any.¹⁴ Més tard la Lliga Econòmica també va incorporar la Mútua Igualadina d'Assegurances contra Accidents de Treball i la Mútua Igualadina d'Assegurances contra Incendis,¹⁵ i a partir de l'any 1931 també acollí Acció Agrícola, així com també la Mutualitat de Patrons Agrícoles d'assegurances contra accidents del treball agrícola del partit judicial d'Igualada, creada gairebé al mateix temps.¹⁶

Segons el seu òrgan de premsa, la Lliga Econòmica «no podia fer altra cosa que obrir de bat a bat les seves portes per admetre a tots aquests propietaris atropellats en els seus drets, i procurar defensar-los seguint sempre els dictats de la llei i la raó».¹⁷ En realitat, les oficines de la Lliga Econòmica ja estaven en relació directa amb l'IACSI i atendien tots aquells propietaris de la comarca que es trobaven amb problemes en les relacions amb els seus parcers.¹⁸ El 27 de setembre de 1931, la Lliga Econòmica va reunir els propietaris rurals de la comarca al seu local i el seu secretari general, Justí Vilaró, va exposar els motius que feien necessària la creació urgent d'una associació per defensar els interessos de la propietat:

Explica l'abast de les lleis del 17 de juliol i 6 d'agost, que fan referència a les revisions de contracte, i l'acord pres en la Generalitat entre propietaris i parcers per a solucionar el conflicte que hi havia pendent, i, que a no tardar molt, pot desfer-se i originar greus perjudicis a tots. [...] Ademés és necessari vetllar les noves lleis que estan anunciades per a dictar les normes que regiran en els nous contractes, i això ha de fer-ho precisament l'Associació. Una vegada constituïda l'Associació comarcal, han de fer-se, tot seguit, les gestions encaminades a la creació de la Federació Catalana, per tal d'establir un front únic que, sens dubte, serà respectat per l'autoritat i del qual en tenim un exemple en la Unió de Rabassaires de Catalunya.¹⁹

Acció Agrícola s'autodenominava Associació Defensora de la Propietat Rústega del Partit d'Igualada i tenia com a objectiu «el foment i defensa dels interessos morals i materials dels propietaris rurals i, dintre lo necessari, la protecció i defensa dels interessos particulars de cada associat».²⁰ D'acord amb aquests objectius, havia d'adreçar-se al govern i altres corporacions oficials per defensar la propietat rústi-

14. *Llibertat*, 27.3.1926.

15. Mem. Lliga Econòmica, 1928.

16. *Diari d'Igualada*, 13.10.1931.

17. *Lliga Econòmica*, gener 1932.

18. *Diari d'Igualada*, 17.9.1931.

19. *Diari d'Igualada*, 29.9.1931.

20. *Estatuts de «Acció Agrícola»*, Igualada, 27.9.1931: art. 4t (Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya [AGDGC], Fons Associacions, exp. 15.184).

ca, elaborar informes i dades, i establir relacions amb altres associacions agràries amb les quals coincidís en els objectius de defensa de la propietat. Els estatuts encarregaven a la junta directiva la compareixença en defensa dels drets dels seus associats «davant de qualsevol autoritat, oficines, Jutges i Tribunals de tots els rams, jerarquies i jurisdiccions, amb facultat expressa per a conferir poders judicials i extrajudicials per a la defensa dels drets i exercici de les accions que corresponguin a la pròpia associació o a un o varis dels seus membres».²¹ Per portar a terme aquesta defensa dels propietaris associats, el Consell Superior de l'entitat (format per trenta-tres persones, els onze de la junta directiva i altres vint-i-dos associats elegits dos per cada membre de la junta) nomenaria el secretari (càrrec que exercí Justí Vilaró) i l'advocat o advocats-assessors, «que seran retribuïts segons siguin els ingressos de l'Associació i el treball que s'els hi senyali».²² Per sufragar aquests costos, s'establí una quota de 12 pessetes, a més de les extraordinàries que determinés el Consell Superior, tenint en compte el nombre i el valor de les finques rústiques de cada soci. Acció Agrícola era, en definitiva, una associació creada per defensar «en tots els terrenys als propietaris»,²³ però especialment enfront de la conflictivitat agrària que s'havia produït a partir de l'any 1931.

La reunió fundacional d'Acció Agrícola va tenir lloc el 25 d'octubre de 1931 al mateix local social de la Lliga Econòmica. En aquest acte s'aprovaren els estatuts confeccionats per la comissió organitzadora i s'elegí la junta directiva confirmant, per aclamació, la mateixa comissió organitzadora (taula 1).

Els dos principals dirigents d'Acció Agrícola eren Francesc Riba (president) i Justí Vilaró (secretari). Francesc Riba era propietari agrícola i havia estat un dels fundadors de la Cambra Agrícola d'Igualada, entitat de la qual va ser el primer secretari (1908-16), després va ocupar el càrrec d'administrador (1916-26) i continuà com a director tècnic (1926-36). Va ser el dirigent de la Cambra que durant més temps va ocupar càrrecs directius i l'autèntica ànima de l'entitat. Justí Vilaró havia treballat com a comptable a l'empresa de Gurmesind Godó i, en representació del sector dels teixits, formà part de la primera junta de la Delegació de la Cambra Oficial de la Indústria de Barcelona a Igualada, en la qual exercí el càrrec de secretari (1929). Des de l'any 1926 aquesta entitat formà part de la Lliga Econòmica, de la qual l'any 1929 es convertí en el secretari general. Amb la creació d'Acció Agrícola, doncs, Justí Vilaró passava a exercir, al mateix temps, el càrrec de secretari de la Lliga Econòmica i d'Acció Agrícola. Soci de l'IACSI des de 1931, fou nomenat membre del Consell General de l'IACSI en representació de la comarca d'Igualada, juntament amb Josep Queralt, i com veurem, va tenir un protagonisme destacat en la mobilització dels propietaris rurals en contra de la política agrària de la Generalitat de Catalunya.

21. *Estatuts de «Acció Agrícola»*: art. 7è.

22. *Estatuts de «Acció Agrícola»*: art. 8è.

23. *Lliga Econòmica*, gener 1932.

TAULA 1
Junta directiva d'Acció Agrícola d'Igualada (1931)

<i>Nom</i>	<i>Localitat*</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Associacions</i>	<i>Observacions</i>
Francesc Riba Ferrer	Igualada (Copons)	President	s. SoCoop. (1906); s. (1908-16), dir. Revista (1911-18), adm. (1916-26), dir. tècnic (1926-36) CA; j. CC UVC (1912-15); vp. Casa Agrària (1918)	vp. Junta Tradicionalista (1911), p. Junta Tradicionalista del Districte (1924-36); regidor Aj. Igualada (-1930); jurat mixt de la propietat d'Igualada (1932)
Jaume Brugués Barris	Castellolí	Vicepresident	j. So.Coop. (1906); j. CA (1918-1921, 1927-1934)	alcalde de Castellolí (1922)
Joan Vallès Estruch	Vallbona d'Anoia	Comptador	soci IACSI (1912-); dl. UVC (1911) i v. (1915-16, 1918-19) CC UVC; fd. SV-Martorell (1917)	Secció Agrària Lliga Catalana (1935)
Josep Queralt Martí	Igualada (Porquerisses, Argençola)	Tresorer	p. (1909-12) i v. (1932-34-?) CA; j. UVC (1911); Consell General IACSI (1932)	diputat prov. (1911-19); Secció Agrària Lliga Catalana (1935)
Justí Vilaró Casulleras	Igualada	Secretari	vp. Ateneu Igualadí (1920); j. Del. Cambra Oficial Indústria (1925-26); j. Coop. La Econòmica (1929-30); s. AA (1931-35); s. Lliga Econòmica; Consell General IACSI (1932);	regidor Aj. Igualada (1920-24); Comitè de Defensa Agrícola (1934); jurat mixt de la propietat d'Igualada (1932); Dir. General del Treball a Catalunya per Acció Popular Catalana (1934)
Josep Carné Ollé	Òdena	Vocal	v. CA (1915-21, 1930-32)	
Pere Mussons Bernades	Igualada (Òdena)	Vocal		jurat mixt de la propietat d'Igualada (1932)
Josep Riba Aguilera	La Pobla de Claramunt	Vocal		

→

Ramon Company Llsana	Igualada	Vocal	p. CC UVC (1915-16); soci IACSI (1930-); v. AA (1931); p. CA (1932-36)	prop. agr. i fabricant de curtits; j. Associació Patronal de Curtidors (1928); candidat Dreta Catalana Aj. Igualada (1931)
Josep Morera Mestre	Igualada (La Torre de Claramunt)	Vocal	j. (1919-1930) i vp. (1931-34) CA; soci IACSI (1932-)	prop. agr. i advocat (assessor de la Federació Patronal i la Lliga Econòmica d'Igualada); regidor Aj. Igualada (1913-15, 1931-36); fd. i p. Casal Nacionalista d'Igualada (1922); membre Comissió Acció Política del Casal Català d'Igualada (1933); membre jurat mixt de la propietat a Igualada (1932)
Andreu Termes Riba	El Bruc	Vocal	soci IACSI (1932-)	
Miquel Rojas Solé	Igualada	Vocal		

* Es fa constar entre parèntesis la localitat on el propietari tenia localitzades les finques rústiques, si no es correspon amb la mateixa localitat de residència.

Abreviatures: p.: president; vp.: vicepresident; s.: secretari; t.: tresorer; j.: membre de la junta; fd.: fundador; dir.: director; Aj.: Ajuntament; AA: Acció Agrícola d'Igualada; CA: Cambra Agrícola d'Igualada; CC: Consell Comarcal; Coop.: Cooperativa; IACSI: Institut Agrícola Català de Sant Isidre; SoCoop.: Societat cooperativa per a la destil·lació d'alcohols del districte d'Igualada; SV: Sindicat Vitícola; UVC: Unió de Vinyaters de Catalunya.

Font: elaboració pròpia a partir de l'acta de constitució d'Acció Agrícola (AGDGC, Fons Associacions, exp.15.184).

Acció Agrícola era, doncs, una iniciativa que partia dels propietaris de la Cambra Agrícola d'Igualada en sintonia amb els dirigents de la Lliga Econòmica, una síntesi ben representada per Josep Morera Mestre, vicepresident de la Cambra Agrícola (1931-1933), i al mateix temps advocat assessor de la Lliga Econòmica i director de la seva Secció Jurídica. Tal com es veu a la taula 1, la meitat dels dirigents d'Acció Agrícola havien format part de la junta de la Cambra Agrícola o en formaven part en aquell mateix moment, entre ells el president (Francesc Riba) i el vicepre-

sident (Jaume Brugués). Altres membres ben destacats de la Cambra que promogueren la creació d'Acció Agrícola foren Josep Queralt (president, 1909-12, que tornaria a la junta de la Cambra l'any 1932), Josep Carné (membre de la junta des de l'any 1915). Cal afegir-hi que Ramon Company, que ocupà la presidència de la Cambra Agrícola a partir de l'any 1932, i en la renovació de la junta d'Acció Agrícola de 1934 s'hi incorporà Jaume Vich Casanovas, que havia estat el president de la Cambra Agrícola amb més anys en el càrrec (1919-27).

La taula 1 també permet observar l'orientació política clarament dretana dels dirigents d'Acció Agrícola, amb membres destacats de la Lliga (Josep Queralt, Josep Morera, Joan Vallès), del partit carlí (Francesc Riba) i també d'Acció Popular Catalana (Justí Vilaró). Josep Queralt va ser diputat provincial de la Lliga Regionalista pel districte d'Igualada - Vilafranca del Penedès des del 1911 fins al 1919 i l'any 1935 fou nomenat conseller-delegat de la comarca per la Secció Agrària de la Lliga Catalana. A més de propietari agrícola, vinicultor i magatzemista de blat, era copropietari i gerent de l'empresa de transports Hispano-Igualadina. Per la seva significació política i social, va ser detingut i assassinat a Barcelona durant la revolució, l'octubre de 1936.²⁴ Va córrer la mateixa sort Josep Morera, un dels principals dirigents (o «el principal dirigent»)²⁵ de la Lliga Regionalista a Igualada, regidor de l'Ajuntament en diverses legislatures i fundador i president del Casal Nacionalista d'Igualada (1922). Francesc Riba era una figura rellevant del carlisme local: vicepresident de la Junta Tradicionalista (1911), president de la Junta del Districte (1924-36), caporal del Sometent i regidor de l'Ajuntament d'Igualada pel partit tradicionalista durant tot el primer terç del segle xx.²⁶

Justí Vilaró, que començà en el món de la política com a regidor a l'Ajuntament d'Igualada a l'oposició de l'alcalde Amadeu Biosca, al qual criticava des de les pàgines de *L'Eco d'Igualada* (1920-24),²⁷ va ser membre d'Acció Popular Catalana, que des del 1934 constituí la representació de la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) a Catalunya. Aquest partit fou creat en un context de màxima tensió social en el camp català i entre els seus dirigents hi trobem un nombre significatiu de propietaris rurals, al capdavant dels quals hi havia el president de l'IACSI, Josep Cirera Voltà, que el setembre de 1934 s'entrevistà personalment amb José M. Gil Robles per posar les bases del nou partit.²⁸ Un mes

24. M. A. BISBAL CENDRA i M. T. MIRET SOLÉ, *Diccionari biogràfic d'igualadins*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1986, 173.

25. S. BENGOCHEA, *Les dècades convulses: Igualada com a exemple. Mobilització patronal i obrera entre principi del segle xx i la dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, 39, 43. Vegeu també BISBAL CENDRA i MIRET SOLÉ, *Diccionari biogràfic...*, 140.

26. BISBAL CENDRA i MIRET SOLÉ, *Diccionari biogràfic...*, 175-176.

27. BISBAL CENDRA i MIRET SOLÉ, *Diccionari biogràfic...*, 220.

28. La comissió organitzadora del partit estava formada per Josep Cirera, Àngel Torrens, Pere Mir i Guillem d'Espona, tots ells membres de l'IACSI. Vegeu J. L. MARTÍN, «Josep Cirera i Voltà, un problema polític espanyol i català. A propòsit de la Llei de Contractes de Conreu de 1934», *El Contemporani* 35-36, 2007, 123-133.

després el líder de la CEDA va ser rebut amb aplaudiments i victorejat a la seu de l'IACSI.

Acció Popular Catalana agrupava alguns elements dretans poc simpatitzans amb el catalanisme i un sector de la Lliga Catalana que es separà per buscar més radicalitat en la defensa dels interessos de la propietat agrària.²⁹ En el nucli dirigent, a més de Josep Cirera Voltà, també hi trobem Lluís Jover Nonell (president de l'Associació de Propietaris del partit judicial de Vilafranca del Penedès) i Àngel Torrens Dalmau (secretari de La Mutual Agrària del Bages).³⁰ Justí Vilaró, va ocupar el càrrec de director general de Treball durant l'estat d'excepció que va seguir al 6 d'octubre de 1934, mentre era conseller de Treball Àngel Torrens Dalmau (maig - desembre de 1935). En l'exercici d'aquest càrrec nomenà com a secretari el redactor del *Diari d'Igualada* Joan Llucià Martí, el qual també formà part del nucli dirigent d'Acció Agrícola. Com a president de la delegació local del partit a Igualada, fou elegit Jaume Vich Casanovas, que aleshores formava part de la junta directiva d'Acció Agrícola, a més d'ocupar el càrrec de regidor de l'Ajuntament d'Igualada en representació de la CEDA i formar part de la comissió gestora municipal. De tot el ventall polític, estem, per tant, davant del sector que representava la dreta més retrògrada.

3. La conflictivitat derivada de la revisió dels contractes de conreu

L'agost de 1932 el govern espanyol va establir amb caràcter circumstancial dos jurats mixtos de la propietat rústica, un amb residència a Vilafranca del Penedès i l'altre a Igualada³¹. La jurisdicció del primer s'estenia als partits judicials de Vilafranca del Penedès i de Vilanova i la Geltrú, i la del segon al partit judicial d'Igualada, que eren les zones on s'estaven produint més litigis i conflictes entre propietaris i arrendataris, després que la majoria de demandes de revisió de contractes haguessin estat denegades.

Al Penedès el conflicte entre propietaris i rabassaires esdevingué explosiu: a la fi de juliol de l'any 1932, quan s'acostava la verema, els pagesos van declarar una vaga general i van boicotejar el mercat setmanal de Vilafranca, manifestant-se pels carrers i escampant-se per les carreretes per impedir el trànsit de carros i camions. També es van provocar incendis de collites. El governador civil de Barcelona va decidir enviar-hi un reforç de 80 guàrdies d'assalt i 60 guàrdies civils per tal de mantenir l'ordre, «perquè sabia que alguns propietaris es proposaven prendre's per la pròpia mà la defensa dels seus interessos».³² La manifestació va ser dissolta amb violència per la força pública i els pagesos van denunciar els maltractaments infl-

29. I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona, Edicions 62, vol. I, 257-258.

30. J. MONGE BERNAL, *Acción Popular (Estudios de Biografía Política)*, Madrid, Imp. Sáez Hermanos, 1936, 956.

31. Decret del Ministeri de Treball i Previsió del 4.8.1932 (GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu...*, 96-98).

32. *Diari d'Igualada*, 29.7.1932.

gits a onze manifestants detinguts i acusaren l'alcalde de donar suport a la repressió.³³ La situació era tan tensa, que el reforç de la força d'ordre públic continuà destacat a Vilafranca del Penedès durant tot el mes d'agost.³⁴

A la comarca d'Igualada, el problema rabassaire també es vivia amb molta tensió. El *Diari d'Igualada*, molt sensible als interessos dels propietaris, informava periòdicament dels greuges que els infligien els rabassaires. El jutge especial nomenat pel govern per resoldre els expedients de revisió de contractes havia arribat a Igualada el 12 de maig i els rabassaires acudien al jutjat en nombre molt crescut, a vegades capitanejats per l'alcalde de Masquefa, Joan Bonastre, que es convertí en un dels principals líders dels rabassaires a la comarca.³⁵ El jutge especial va acabar la seva tasca a mitjan mes de juliol, declarant en la majoria de casos que no hi havia lloc a revisió. Joan Bonastre va criticar-lo durament per aquesta resolució, s'organitzaren mítings de protesta i des dels sindicats de rabassaires s'acordà lliurar només el 50% de les parts que, segons els contractes, corresponien al propietari. També es produïren amenaces i agressions, com en el cas denunciat pel propietari d'Òdena Josep Carné Ollé, que era aleshores un dels dirigents d'Acció Agrícola i de la Cambra Agrícola d'Igualada.³⁶ Una cinquantena de propietaris de Sant Martí de Tous es queixà al governador civil de la província enviant el següent telegrama:

Propietarios Tous, cansados exigencias aparceros burlándose fallos judiciales y contratos cultivo, parten cosecha según su capricho, molestan e insultan propietarios quieren defender sus derechos e intereses, rogamos nuevamente protección autoridad como es justicia.³⁷

Una delegació d'Acció Agrícola s'entrevistà amb el governador civil de Barcelona, Joan Moles, per reclamar que les autoritats imposessin sancions als arrendataris que incomplien les sentències judicials sobre els contractes agrícoles, però en sortí totalment decebuda. Justí Vilaró explicava que «de la nostra visita al governador sortirem amb una depressió d'ànim que es reflexa en les queixes generals dels propietaris de no trobar en les autoritats l'empar dels seus drets i el compliment

33. S. CAMPAMÀ, «República, guerra i revolució», dins R. ARNABAT i J. VIDAL (COORD.), *Història de Vilafranca del Penedès*, Vilafranca del Penedès, Ajuntament de Vilafranca del Penedès, 2008, 385.

34. *Diari d'Igualada*, 1.9.1932.

35. *Diari d'Igualada*, 12.5.1932; 9.6.1932; 21.6.1932; 22.6.1932. Joan Bonastre Ferrer va ser membre del comitè central de la Unió de Rabassaires i del consell d'administració del periòdic *La Terra* fins al 1924, en què fou expulsat del sindicat per divergències polítiques. També va ser un dels principals líders del republicanisme al districte de Sant Feliu de Llobregat durant la segona i tercera dècades del segle. Fou en diverses ocasions regidor de l'Ajuntament de Masquefa; va exercir el càrrec d'alcalde durant la Segona República, i durant la Guerra Civil continuà com a regidor en representació del PSUC (J. POMÉS, *La Unió de Rabassaires...*, 400, 556, 570-571).

36. *Diari d'Igualada*, 29.10.1932.

37. *Diari d'Igualada*, 11.8.1932.

estricte de la legislació vigent sobre els contractes d'aparceria i rabassa». ³⁸ Poc temps després, la junta directiva d'Acció Agrícola protestà airadament de les notes oficials del governador civil que deien que al camp català regnava la tranquil·litat i envià un telegrama al president del Consell de Ministres en el qual exposaven els conflictes que es produïen a diari:

Ayer en pueblo Tous grupo cincuenta aparceros fueron casa varios propietarios tenían en su poder gavillas legalmente les pertenecían y se las quitaron saliendo relucir armas evitando día duelo prudencia propietarios. Sábado pueblo Piera cincuenta aparceros armados garrotes impidieron celebración juicio demanda contra un aparcerero, juicio suspendido por violencia insultando juez y propietario. En todos pueblos distrito aparceros se llevan mitad cosecha correspondiente propietario sin que fuerza pública impida hurtos. Grande excitación llevará desgracias si Gobierno no hace respetar principio autoridad hoy por los suelos en campo catalán. ³⁹

Amb la creació dels jurats mixtos de la propietat, el govern espanyol intentava regular les relacions entre propietaris i arrendataris, i exercir funcions de conciliació i arbitratge en aquests conflictes derivats de la revisió de contractes. Es tractava d'un òrgan presidit per un jutge de primera instància del partit judicial i compost per representants dels propietaris, d'una banda, i representants dels rabassaires, parcers i arrendataris, de l'altra. Aquests representants serien designats pel delegat provincial del Ministeri de Treball, d'acord amb el governador civil de la província i prèvia consulta a les organitzacions d'una i altra classe de cada territori. En el cas del partit judicial d'Igualada, els representants dels propietaris agraris foren proposats per Acció Agrícola i els representants dels arrendataris foren designats prèvia consulta amb els principals sindicats rabassaires de la comarca (taula 2).

Aquests jurats mixtos tindrien totes les atribucions que donava la Llei de jurats mixtos del treball rural (27 de novembre de 1931), amb la qual s'havia volgut introduir la negociació col·lectiva en l'àmbit rural i canviar les relacions laborals tradicionals. Entre aquestes atribucions hi havia la determinació de les bases dels contractes d'arrendament, la regulació del preu o les condicions d'arrendament quan aquestes fossin abusives, la tramitació de judicis de desnonament i la intervenció en tots els conflictes entre propietaris i arrendataris.

38. *Diari d'Igualada*, 18.7.1932.

39. *Diari d'Igualada*, 19.8.1932.

TAULA 2
Jurat mixt de la propietat rústica d'Igualada (1932)

<i>Nom</i>	<i>Localitat</i>	<i>Associacions</i>
Vocals efectius en representació dels propietaris		
Ramon Queralt Gili	nc.	j. AA (1934-35)
Josep Sendil Massana	Capellades	dl UVC (1911); p. AP-Capellades (1923)
Josep Guix Claramunt	Sant Martí de Tous	
Pere Mussons Bernades	Igualada	j. AA (1931-32)
Justí Vilaró Casulleras	Igualada	s. AA (1931-35)
Vocals suplents en representació dels propietaris		
Jaume Vich Casanovas	Igualada	p. CA (1919-27); j. AA (1934-35)
Aureli Roviralta Puigventós	Hostalets de Pierola	p. Coop-Pierola (1926-27)
Joan Rovira Brugués	Hostalets de Pierola	j. Coop-Pierola (1926-27); j. SCA-Pierola (1934-35)
Josep Morera Mestre	Igualada	j. CA (1919-30); vp. CA (1931-33); j. AA (1931-32)
Francesc Riba Ferrer	Igualada	s. CA (1908-16) adm. CA (1916-26), dir. tècnic CA (1926-36); j. CC UVC (1912-15); p. AA (1931-32)
Vocals efectius en representació dels arrendataris, rabassaires i parcers		
Josep Buil Castan	Piera	j. UR (1932-45)
Joan Codina Serra	Òdena	
Josep Soterias Estrada	Castellolí	
Pere Sabaté Mañosas	Vallbona d'Anoia	p. SR-Vallbona (1932-33)
Joan Valls Pujol	Hostalets de Pierola	j. Coop-Pierola (1918-19, 1926-27); p. SR-Pierola (1933)
Vocals suplents en representació dels arrendataris, rabassaires i parcers		
Pere Isart Parera	Piera	p. SCA-Piera (1915-17)
Joan Domènech Grau	Òdena	
Isidre Guixa Rexades	Castellolí	
Cèsar Borràs Vilarrubí	Vallbona d'Anoia	s. SR-Vallbona (1932-35)
Joan Bonastre Ferrer	Masquefa	j. UR (1922-24)

Abreviatures: p.: president; vp.: vicepresident; s.: secretari; j.: membre de la junta; fd.: fundador; dir.: director; AA: Acció Agrícola d'Igualada; AP: Associació de Propietaris; CA: Cambra Agrícola d'Igualada; CC: Consell Comarcal; Coop.: Cooperativa; SCA: Sindicat Catòlic Agrícola; SR: Sindicat de Rabassaires; UR: Unió de Rabassaires; UVC: Unió de Vinyaters de Catalunya.

Font: elaboració pròpia a partir de l'ordre del Ministeri del Treball i Previsió del 19.8.1932 (GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu...*, 99).

Poc després de la seva creació, una ponència del jurat mixt de la propietat rústica d'Igualada va establir unes normes per a la valoració dels productes que eren objecte de litigi. Aleshores ja s'havien resolt les demandes de revisió de contractes i la immensa majoria havien estat desestimades; però molts demandants apel·laren aleshores a la Comissió mixta arbitral de Madrid i mentrestant només havien de satisfer la meitat de les rendes. Quan vingué la collita de cereals, a la comarca d'Igualada es produïren, segons aquesta ponència, les següents situacions:

Primer. El parcer que sense haver acudit al judici de revisió retenia el 50 per cent de la collita que corresponia al propietari.

Segon. El parcer que havent acudit al judici de revisió, estant aquell fallat i sense recurs pendent, i que també retenia, sense raó justificada, el 50 per cent de la collita de cereals corresponent al propietari.

Tercer. El parcer que, tenint el judici de revisió apel·lat davant la Comissió Mixta Arbitral Agrícola i que, aquest fet, reté, en ús del seu dret, el 50 per cent del que correspon al propietari i a les resultes del judici.

Quart. El parcer que, en qualsevol dels casos reté la totalitat de la collita.

La ponència considerava que aquests casos s'havien de resoldre «conforme la llei, equitat i justícia, fent respectar els veredictes definitius i obligant uns i altres a subjectar-se als decrets i lleis vigents». Per afavorir la resolució de les demandes i tenint en compte que seria impossible retornar els productes retinguts, proposava una valoració d'aquests productes en pessetes, i afegia, per concloure:

[...] que els parcers es convencin que han de complir les lleis i decrets del Govern, procurant sempre tenir una visió objectiva i no subjectiva del problema, deixant a part els apassionaments i l'amor propi, amb les quals armes difícilment s'arriba a punts de coincidència. I que els propietaris procurin també tenir de l'assumpte una visió altruista, fent-se càrrec de les circumstàncies i del moviment revolucionari que ha canviat per complert la cara d'Espanya, i deixant a part egoïsmes, moltes vegades mal entesos, tractin aquest assumpte en forma liberal per aconseguir que siguin novament un fet les bones relacions entre parcers i propietaris, base principal de la prosperitat dels camps.⁴⁰

Aquesta declaració de bones intencions no va evitar el desacord entre pagesos i propietaris, i quan arribà el temps de la verema molts rabassaires van retenir les parts dels propietaris i es tornaren a produir els conflictes. De fet, els dictàmens que presentaven els representants dels rabassaires i dels propietaris en el jurat mixt eren tan oposats que era molt difícil arribar a establir acords, i quan el president imposava la votació, les resolucions s'aprovaven amb el vot en contra dels representants rabassaires. Ja al començament del mes de setembre, la representació dels

40. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Els contractes de conreu...*, 104-105.

rabassaires considerava «que tots els rabassaires i cultivadors de terres alienes tenn, de fet, concedides les respectives rebaixes de rendes demanades» i que «el fet succeït al Partit d'Igualada, d'haver estat desestimades en bloc quasi totes les demandes [de revisió de contractes] no pot prendre's en consideració, doncs si això hagués d'ésser, no caldrien decrets, instàncies ni ampliacions, ni consignacions judicials, etc., ni haver-se reconegut pel Govern de la República la necessitat de posar mà en les rendes de la terra [...] En conseqüència, doncs, és criteri de la representació rabassaire, que tot el que ha tingut realització fins ara, deu quedar per ben fet, i que en el successiu, és clar que és de fet continuar en la mateixa forma, fins a la implantació de la Reforma Agrària». Fins que la reforma agrària no entrés en vigor, els representants dels rabassaires consideraven justa i equitativa la percepció de la meitat de la renda contractual, com s'havia practicat en la collita de cereals, i afegien que qualsevol altra solució no tindria la seva conformitat «per la certesa que té de que no és possible fer-la acceptar per l'element treballador del camp en els actuals moments».⁴¹

Les resolucions dels jurats mixtos no van servir per aturar la conflictivitat durant la verema de l'any 1932 i Acció Agrícola s'adreçà directament al governador civil retreient-li que no donés ordres concretes a la Guàrdia Civil perquè obligués els parcers a complir les lleis i els acords dels jurats mixtos. També envià de nou un telegrama de protesta al president del Consell de Ministres en què denunciava la situació:

Asociación Propietarios rurales Igualada pone conocimiento V.E. situación anárquica campo catalán presente cosecha vino. Unión Rabassaires créese superior mismo Gobierno cuyos decretos manda no cumplir. Aparceros acatan mejor disposiciones dicha entidad que leyes, fallos, acuerdos Jurados Mixtos ante pasividad autoridades no adoptan nuestra comarca disposición alguna sirva garantía orden. Incumplimiento leyes ocasiona desprestigio régimen aprovechado elementos monárquicos y comunistas para su propaganda. Si pronta intervención enérgica no pone remedio triste situación propietarios reducidos pagar contribución y no cobrar lo que por contratos y leyes República, garantizado por sentencias judiciales y acuerdos Jurados Mixtos se les adeuda, se verán impulsados resoluciones extremas, supuesto pequeños propietarios no cobrando partes frutos resulta vida imposible.⁴²

El 26 de juny de 1933 el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de solució dels conflictes de conreu, l'anomenada *Llei petita*, de caràcter transitori i circumscrit al conflicte revisionista, que deixava en suspens les resolucions judicials dictades anteriorment sobre la falta de pagament de les rendes i posava la solució dels conflictes en unes comissions arbitrals formades per representants de la Unió de Rabassaires i de les associacions de propietaris, amb un president elegit de comú

41. *Diari d'Igualada*, 7.9.1932.

42. *Diari d'Igualada*, 4.10.1932.

acord o, en el seu defecte, nomenat pel govern de la Generalitat. Els propietaris, segurs de trobar-se en minoria en aquestes comissions, van considerar que la promulgació de la llei era un premi als incompliments contractuals que havien patit fins aleshores i s'oposaren a les particions disposades per la Generalitat, fet que va propiciar que molts pagesos retinguessin la totalitat de les collites.

El 27 de juliol, el conseller d'Agricultura, Pere Mias, s'adreçà a Acció Agrícola d'Igualada perquè nomenés els tres vocals efectius i dos suplents que havien de representar els propietaris en la comissió arbitral que havia d'intervenir en la resolució dels litigis plantejats a la comarca d'Igualada, arran de l'aplicació de la Llei per a la solució de conflictes del camp. Acció Agrícola havia interposat recurs contra aquesta llei davant del Fiscal de la República (mentre esperava la constitució definitiva del Tribunal de Garanties Constitucionals) i, tal com van fer l'IACSI i les associacions de propietaris adherides, declinà l'oferiment. La Generalitat va fer gestions per trobar propietaris que s'avinguessin a formar part de les comissions arbitral i procedí a fer els corresponents nomenaments. Però molts dels propietaris designats van renunciar-hi abans de prendre'n possessió, tal com va ser el cas de la Comissió Arbitral d'Igualada, en què tres dels representants dels propietaris van renunciar als càrrecs «per no permetre'ls les seves moltes ocupacions atendre degudament els deures que els imposa»,⁴³ i el conseller d'Agricultura va haver de fer un altre nomenament, que també fou molt criticat.

La Llei de solució dels conflictes del camp establia que aquells arrendataris que havien lliurat els fruits al propietari conforme al contracte del 14 d'abril del 1931 al 21 d'abril de 1933 no estaven emparats per la Llei si retenien el 50% de la collita, atès que no havia existit conflicte. Al començament del juliol, tot i que acabaven tot just d'iniciar-se les tasques de batre, Acció Agrícola ja tenia notícia de més de 50 conflictes per retenció indeguda de la meitat de la collita. Sovint aquests conflictes provocaven aldarulls i els propietaris havien de reclamar la presència de la Guàrdia Civil per mantenir l'ordre; però aquesta es limitava a obrir una informació, atès que calia comprovar les declaracions dels parcers relatives a les demandes de revisió. El mes de setembre s'havien efectuat a la comarca d'Igualada més de tres-centes denúncies al Govern Civil contra parcers que, havent complert els contractes en les anteriors collites, havien retingut el 50% de les parts de cereals que corresponien al propietari. Els pobles on s'havien efectuat més denúncies eren la Llacuna (44), Òdena (44), Jorba (39), Copons (20), Santa Maria de Miralles (19), els Prats de Rei (17) i Sant Martí de Tous (17).⁴⁴ Un grup de propietaris d'Igualada denunciaren la passivitat de les autoritats amb els incompliments de la llei a la comarca. Ho comparaven amb la situació a la província de Lleida, on les denúncies dels propietaris comportaven fortes

43. Acta de constitució provisional de la Comissió Arbitral del districte del partit judicial d'Igualada que ha d'entendre en la resolució dels conflictes derivats dels contractes de conreu, 8.8.1933 (Arxiu Comarcal de l'Anoia, Fons municipal d'Igualada, exp. 3.463, Comissió Arbitral Conflictes de Conreu, 1933-1934).

44. *Diari d'Igualada*, 13.9.1933. Cal consignar que aquestes denúncies eren les que havien estat comunicades a Acció Agrícola; però segons aquesta entitat molts propietaris renunciaven a efectuar les denúncies per la falta d'eficàcia de la Llei de solució de conflictes.

sancions als pagesos que incomplien la llei i ho atribuïen al fet que a la província de Lleida alguns diputats d'ERC eren propietaris agraris, com ara el mateix Pere Mias, que tenia propietats al districte de les Borges Blanques.⁴⁵

Durant la collita de 1934 es tornaren a produir els conflictes dels anys anteriors. Molts parcers seguiren apropiant-se del 50% de les parts que corresponien al propietari i quan aquest no acceptava signar els rebuts s'emportaven la totalitat de la collita. Entre els propietaris afectats hi havia el dirigent d'Acció Agrícola Jaume Vich Casanovas, al qual 19 parcers havien deixat de pagar les parts. Acció Agrícola cursà les denúncies corresponents al conseller de Governació, Josep Dencàs. A l'enfrontament entre propietaris i rabassaires s'afegiren aleshores les demandes de revisió que es presentaven d'acord amb la Llei de contractes de conreu, la qual, com veurem més endavant, havia estat declarada nul·la pel Tribunal de Garanties Constitucionals, però havia estat aprovada de nou al Parlament català uns dies més tard, el 14 de juny. Al començament del mes de juliol les demandes presentades per rabassaires de la comarca pujaven a 3.030, és a dir, una xifra molt superior al primer període revisionista.⁴⁶ No va faltar algun episodi de violència, com l'atac que va patir un modest propietari agrícola d'Argençola que es negava a retornar les garbes que havia recollit del seu parcer. Una colla de setanta o vuitanta rabassaires, provinents de Montmaneu, Sant Martí de Tous i altres pobles de l'entorn, encapçalats pel caporal del sometent, van agredir-lo brutalment i li arrabassaren 73 garbes de blat d'una finca que ell conreava directament.⁴⁷ Tota aquesta tensió acumulada va esclatar durant els fets del 6 d'octubre de 1934, que van tenir una forta repercussió a les àrees rabassaires.

4. *La campanya contra la Llei de contractes de conreu*

Tot i que la Llei de contractes de conreu no fou aprovada pel Parlament de Catalunya fins a l'abril de 1934, les organitzacions dels propietaris van començar la campanya d'agitació contra la llei ja des del moment en què es presentà el Projecte de llei (21 d'abril de 1933), amb «ressonants assemblees de propietaris agricultors en els centres de les comarques més castigades per la demagògia imperant».⁴⁸

La primera d'aquestes assemblees va tenir lloc al Centre Agrícola de Vilafranca del Penedès el 13 de maig de 1933, amb l'assistència d'uns dos mil propietaris que protestaven pels «robatoris i expoliacions que, amb indiferència de les autoritats i amb el projecte de legalitzar-ho el govern de Catalunya, han estat víctimes els propietaris» i manifestaven al govern de la República i al de la Generalitat de Catalunya «la voluntat ferma i decidida de no sotmetre's, ni per la força, a les lleis i disposicions que no s'inspirin en un criteri de justícia».⁴⁹ Una setmana després, el 21 de

45. *Diari d'Igualada*, 2.9.1933.

46. *Diari d'Igualada*, 5.7.1934.

47. *Diari d'Igualada*, 2.8.1934; 4.8.1934; 11.8.1934.

48. *Rev. IACSI*, juny 1933.

49. *Diari d'Igualada*, 16.5.1933.

maig, se celebrà una altra assemblea al local d'Acció Agrícola d'Igualada, amb l'assistència d'uns mil cinc-cents propietaris. Entre les delegacions d'associacions que hi assistiren i les que hi enviaren adhesions, es calculava que hi havia representats més d'onze mil propietaris. Van pronunciar discursos Lluís Jover Nonell (Associació de Propietaris del partit judicial de Vilafranca del Penedès), Joan Vallès Estruch (Acció Agrícola), Àngel Torrens Dalmau (La Mutual Agrària del Bages), Rafael Vidal Papiol (Associació de Propietaris del partit judicial del Vendrell), Josep Cirera Voltà (IACSI) i Joan Garriga Massó (Associació de Propietaris del partit judicial de Sant Feliu de Llobregat). Lluís Jover va explicar l'èxit que havia tingut l'assemblea de propietaris que s'havia celebrat a Vilafranca i va dir que les conclusions que s'hi van aprovar «eren un avís afectuós al Govern de la Generalitat, per tal que s'evités que els propietaris rurals es vegin en la necessitat de recórrer a un poder estrany de Catalunya contra un projecte de compromís electoral que conculca el dret natural, el codi penal, les lleis de procediments i sotscava les bases del dret», amb referència a la Llei de contractes de conreu. I afegí a l'advertència que «si es consuma aqueix atropell, no tindrem altre remei que demanar justícia al Poder central, perquè el govern de Catalunya haurà establert dues castes de ciutadans». Àngel Torrens va afirmar que «l'Esquerra vol fer una reforma agrària que no és res més que la legalització dels robatoris i la paga dels vots dels rabassaires amb els béns dels propietaris». Finalment, Joan Garriga va pronosticar que «els agitadors del camp seran víctimes de l'esperit de venjança que hauran suscitat. Només hauran reeixit en fer perdre aquella confiança ancestral que regulava les relacions entre amos i parcers», perquè «la Història ensenya que les revolucions s'han menjat a qui les han provocades, com s'esdevingué a França i darrerament a Itàlia», i va recomanar que «els propietaris es mantinguin organitzats i es posin al costat de les entitats directores».⁵⁰

A aquest acte d'Igualada (21 maig), seguiren les assemblees de propietaris celebrades a Manresa (22 maig), el Vendrell (28 maig) i Valls (5 de juny). En totes aquestes assemblees es van aprovar unes conclusions semblants, que advertien al govern de la Generalitat i al Parlament de Catalunya de «el profundíssim greuge jurídic i moral, així com les anàrquiques conseqüències d'una llei en la qual es castiga als pagesos i propietaris complidors de les disposicions legals [...] i, en canvi, es premien totes les passades rebeldies, incitant els antics pacífics a què es tornin violents» i s'amenaçava amb «acudir per corregir les infraccions, al Tribunal de Garanties Constitucionals».⁵¹ El mes de juny es constituí un Comitè Executiu de Defensa Agrícola perquè «en harmonia amb l'Institut [Agrícola Català de Sant Isidre] i amb tota l'organització agrària, completés l'actuació de tots aquests organismes, acudint a mitjans extraordinaris en quant convingués».⁵² L'integraven Josep Cirera Voltà (IACSI), Rafael Vidal (Associació de Propietaris Rurals del partit judicial del Vendrell), Lluís Jover (Associació de Propietaris del partit judicial de Vilafranca del

50. *Diari d'Igualada*, 22.5.1933.

51. *Diari d'Igualada*, 23.5.1933.

52. IACSI, Mem. 1933 (*Rev. IACSI*, febrer 1934).

Penedès), Joan Traveria, Jordi de Camps (IACSI), Ignasi de Puig (Associació de Propietaris del partit judicial de Sant Feliu de Llobregat), Àngel Torrens (La Mutual Agrària del Bages) i Justí Vilaró (Acció Agrícola).

Aquest comitè s'encarregà d'organitzar l'Assemblea de Defensa Agrícola del 29 d'octubre de 1933, amb la qual la campanya d'agitació va tenir un punt culminant. Aquesta assemblea va reunir a Barcelona uns trenta mil propietaris agraris que van omplir la plaça de toros Monumental per protestar contra la Llei de contractes de conreu. Justí Vilaró fou l'encarregat d'introduir els parlaments dels diferents oradors, fent vots perquè «aquesta Assemblea sigui una prova de serenitat, però també d'energia en la defensa de la riquesa agrícola espanyola, avui greument amenaçada».⁵³ Varen intervenir-hi Pere Regull (propietari i exportador de vins del Penedès, que era el cap del partit Republicà Radical a Vilafranca), Lluís Jover (president de l'Associació de Propietaris del partit judicial de Vilafranca del Penedès), Manuel Florensa (president de l'Associació de Propietaris del partit judicial de Lleida), Josep Cirera Voltà (president del comitè organitzador de l'Assemblea i vocal de la junta directiva de l'IACSI), Adolfo Rodríguez Jurado (representant del Comitè d'enllaç de les entitats agropecuàries d'Espanya)⁵⁴ i Jaume de Riba (president de l'IACSI). Entre les conclusions aprovades hi havia la petició al govern de la Generalitat de Catalunya de «la necessitat que s'acabi la política demagògica que ensorra l'economia catalana, dictant, des d'ara, lleis justes i equitatives, sense partidismes i igualment protectores dels drets de tots els ciutadans, sense distinció de classes, ni idearis polítics o socials, restablint enèrgicament l'ordre jurídic tan pregonament pertorbat».⁵⁵ També reclamaven que la Llei de contractes de conreu, que encara no s'havia començat a discutir en el Parlament,⁵⁶ s'inspirés «en el principi de respecte a la propietat privada, fonament i base de tota economia pública». Però no hi tenien cap confiança. Josep Cirera s'hi referí amb aquestes paraules:

Quin esperit tindrà aquesta llei? D'una manera oficial no ho sabem, però jo us dic: què voleu que en surti d'aquestes mans pecadores, què voleu que en surti d'aquestes intel·ligències pertorbades, què voleu que facin els que han estat capaços d'aprovar un disbarat de la naturalesa de la llei publicada per a solucionar els conflictes plantejats sobre els contractes de conreu?

I Pere Regull va acusar el govern de la Generalitat d'haver-se «constituït obertament en partit de classe» i va dir que «els propietaris no podem reconèixer com a

53. *Rev. IACSI*, novembre 1933.

54. Aquest comitè fou creat per tal d'harmonitzar l'actuació de les diverses organitzacions agràries espanyoles, atès que la campanya de defensa de la propietat va donar lloc a la creació de noves associacions, com ara la Federació Nacional de Propietaris de Finques Rústiques d'Espanya i la Federació Patronal Agrícola.

55. *Rev. IACSI*, novembre 1933.

56. La discussió del dictamen formulat per la Comissió de contractes de conreu no s'inicià fins al 29 de novembre de 1933 (*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 29.11.1933).

President de Catalunya el president d'un partit polític». Després de repetides apel·lacions antidemocràtiques, va acabar amb una amenaça que s'acabaria fent realitat:

Ens trobem en un carrer tapat per una paret d'egoismes electorals, i no tenim altre remei que esbotzar-la aquesta paret [...]. Però tingueu present que aquella paret que jo us deia que s'havia d'esbotzar, no cedirà pas amb sols els clamoreigs de l'opinió catalana palesada en viles i ciutats; podem encara fer una apel·lació a Espanya... mes si tot això no bastés, no ens quedaria altre remei que aixecar el camp, i protestar en la forma que permetessin totes les vostres forces intel·lectuals i físiques.⁵⁷

La Llei de contractes de conreu fou aprovada pel Parlament de Catalunya l'11 d'abril de 1934. Tot i que es mantenia en una línia de respecte a l'ordre liberal i a la propietat privada de la terra, la llei li reconeixia una funció social limitadora i s'orientava a augmentar el nombre de propietaris permetent un accés gradual dels conreadors a la propietat de la terra. La Llei garantia una durada mínima de sis anys per a tots els contractes de conreu, donava dret al conreador a reclamar l'abonament de les millores un cop extingit el contracte i només admetia el desnonament en cas d'incompliment greu de les obligacions contractuals, o bé en el cas que el propietari es comprometés a conrear directament la terra durant un període no inferior a la durada mínima dels contractes. També limitava l'extensió de les parcel·les arrendades i la renda que podia cobrar-ne el propietari (com a màxim el 4% del valor de la terra). Per afavorir l'accés a la propietat, donava dret al conreador a adquirir la terra que ell o els seus familiars haguessin treballat durant més de 18 anys, abonant el seu valor segons els preus i la producció dels últims sis anys. La rabassa morta era considerada un contracte emfitèutic redimible pel valor de la terra en el moment d'establir-se la rabassa, és a dir, abans de plantar la vinya.

Tal com havien estat anunciant des d'un any abans, la intransigència dels propietaris catalans enfront de la Llei de contractes de conreu fou absoluta. En el Consell Directiu de l'IACSI del 4 d'abril (una setmana abans de l'aprovació de la llei), Justí Vilaró va presentar una proposició segons la qual l'IACSI acordava fer públic que la Llei de contractes era anticonstitucional «i sols per la força els propietaris acataran els seus preceptes».⁵⁸ Proposava que l'IACSI aconseguís de tots els partits polítics una declaració oficial que sostingués la inconstitucionalitat de la Llei de contractes amb l'objectiu que fos denunciada pel govern davant del Tribunal de Garanties, tal com es va portar a terme.

El 8 de juny de 1934 el Tribunal de Garanties Constitucionals dictaminà la nul·litat de la Llei de contractes de conreu; però una setmana després el Parlament de Catalunya votava una nova llei que era exactament igual a la que acabava de ser derogada. Acció Agrícola s'adreçà al conseller de Justícia de la Generalitat per pro-

57. *Rev. IACSI*, novembre 1933.

58. Extracte de la sessió del Consell Directiu de l'IACSI del dia 4.4.1934 (*Rev. IACSI*, abril 1934).

testar per aquesta iniciativa del Parlament català i fer constar que considerava «com a no existents la llei de 14 de juny i el Reglament per a la seva aplicació». En aquest document, aprofitava també l'avinentsa per protestar per l'acció dels parcers a la comarca d'Igualada, «que en la partió de fruits, s'apropien dels que els hi sembla, sense permetre als propietaris control de cap mena, i moltes vegades sense entregar-los-hi absolutament res per les parts que d'una manera contractual i legal els hi pertoqueu». Reclamava al govern de la Generalitat l'acatament de la decisió del Tribunal de Garanties Constitucionals i que posés «una mica d'ordre i pau en la situació de la nostra comarca, obligant als parcers a complir les llurs obligacions d'acord amb la llei».⁵⁹

Per evitar un enfrontament obert amb el govern de la República, la Generalitat va negociar en secret el reglament de la llei amb el govern espanyol, per un costat, i amb la Lliga Catalana, per l'altre.⁶⁰ Quan la Lliga, alarmada per les proporcions que estava adquirint el conflicte, semblava inclinar-se cap al pacte, el sector més intransigent de la junta directiva de l'IACSI va dimitir en disconformitat amb la línia més conciliadora del president, Jaume de Riba, un home de la Lliga. Les discrepàncies s'iniciaren en plantejar-se la competència del Parlament català per legislar sobre els contractes de conreu i es posaren de manifest en la reunió de la junta directiva de l'IACSI del 8 de maig de 1934.

En aquesta sessió es donà lectura a un escrit presentat pel Comitè de Defensa Agrícola que instava a la junta directiva a prendre «els acords pertinents a l'objecte d'assolir en el successiu una unitat de criteri i d'actuació, garantia d'eficàcia en la defensa dels interessos que els estan encomanats». Naturalment, la presentació d'aquest escrit va donar lloc a un extens debat, «coincidint tots en la necessitat de resoldre la dualitat d'actuacions que estableixen determinades divergències en virtut de l'existència de dos cossos directius a l'Institut, com són la Junta de Govern i el Comitè de Defensa».⁶¹ La solució d'aquesta anomalia es portà a deliberació del Consell Directiu de l'IACSI, òrgan superior a la junta directiva, el qual no va aconseguir harmonitzar els criteris, i el mes de juliol Josep Cirera Voltà va presentar la dimissió com a vocal de la junta i va arrossegar en la seva acció quatre vocals més. Això precipità la dimissió del president de l'IACSI, Jaume de Riba, i de la resta de vocals, i es convocà una reunió general extraordinària per elegir una nova junta de govern el 8 d'agost de 1934. Es presentà una única candidatura, encapçalada pel president del Comitè de Defensa Agrícola, Josep Cirera Voltà, que fou elegit president de l'IACSI per aclamació. En el seu primer manifest, la nova junta directiva s'oposava a qualsevol intent de legislació agrària per part del Parlament de Catalunya i reclamava que l'ordre públic tornés al govern central, entenent que la «necessària imposició del principi d'Autoritat no serà mai possible mentre l'Ordre Públic

59. *Diari d'Igualada*, 4.8.1934.

60. BALCELLS, *El problema agrari...*; J. DE CAMPS I ARBOIX, *Història de la Llei de Contractes de Conreu*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1971.

61. Extracte de la sessió de la Junta de Govern de l'IACSI del dia 8.5.1934 (*Rev. IACSI*, juny 1934).

estigui en mans d'una oligarquia tan absorbent i despòtica com la que governa a aquesta dissortada Catalunya». ⁶²

Aquesta reclamació es tornà a repetir el 8 de setembre a Madrid, en una assemblea organitzada per l'IACSI per pressionar el govern espanyol contra la Llei de contractes, la qual, davant dels capitosts de la CEDA i del Partit Agrari Espanyol, congregà alguns milers de propietaris catalans. Acció Agrícola s'encarregà d'organitzar el trasllat a Madrid dels propietaris de la comarca d'Igualada: amb autocars, ferrocarril i automòbils particulars, es calcula que van assistir-n'hi més de cinc-cents. ⁶³ Segons Lluís Jover, en total van desplaçar-se a Madrid quinze mil propietaris catalans i molts altres «es van quedar per les carreteres de Catalunya privats de continuar el viatge a causa de les ordres donades per les autoritats d'aquí». ⁶⁴ Van intervenir en l'assemblea Joan Traveria (Comitè de Defensa de la Propietat Rústica a Catalunya), Manuel de Bofarull (Comissió Permanent de l'IACSI a Madrid), Ataülf Tarragó (Junta de Govern de l'IACSI), Antonio Santacruz (president del Comitè d'enllaç de les entitats agropecuàries), Oriol Anguera de Sojo (exfiscal de la República i exgovernador civil de Barcelona), ⁶⁵ Josep Cirera Voltà (president de l'IACSI), José M. Gil Robles (cap de la CEDA), José Martínez de Velasco (president del Partit Agrari Espanyol i cap de la Minoria Agraria) i Melquíades Álvarez (cap de la Minoria Republicana). A més dels oradors, a la taula presidencial hi havia tots els altres membres de la junta directiva de l'IACSI i del Comitè de Defensa Agrícola, entre els quals hi havia Justí Vilaró, que es convertí en el president d'aquest Comitè. En les conclusions, reclamaren l'estricta compliment de la sentència dictada pel Tribunal de Garanties Constitucionals i defensaren el retorn al govern de Madrid dels serveis d'ordre públic, tot declarant «inhabilitat el Govern de la Generalitat de Catalunya per a disposar de l'ordre públic per la seva congènita parcialitat». ⁶⁶ Aquestes conclusions aprovades en l'assemblea foren lliurades per la junta directiva de l'IACSI al president del Consell de Ministres aquella mateixa tarda del 8 de setembre.

Poques setmanes després, a causa de la pressió de la CEDA i dels propietaris agraris, el govern de Ricardo Samper va caure. Aquesta crisi política desembocà en la revolta del Sis d'Octubre de 1934: enmig d'una vaga general revolucionària, el president Lluís Companys proclamà l'Estat Català de la República Federal Espanyola. Era un intent de salvar la República i l'autonomia de l'amenaça d'involució, però va acabar precipitant-la.

62. *Rev. IACSI*, agost 1934.

63. *Diari d'Igualada*, 8.9.1934.

64. *Rev. IACSI*, març 1935.

65. Com a governador civil de la província de Barcelona, Oriol Anguera de Sojo havia assistit el 21 de setembre de 1931 a l'acord signat entre els dirigents de l'IACSI, en representació dels propietaris, i de la Unió de Rabassaries, en representació de rabassaires i parcers, conegut com el Pacte de la Generalitat.

66. *Rev. IACSI*, setembre 1934.

5. La repressió després dels fets d'Octubre de 1934

Com és prou conegut, els fets del Sis d'octubre de 1934 van acabar amb la detenció del govern català i d'un gran nombre d'alcaldes i regidors d'esquerres, la suspensió d'una gran part d'Ajuntaments i del Parlament català, i l'anul·lació de la Llei de contractes de conreu, així com també de la Llei de solució de conflictes del camp.

El 24 d'octubre, el general Batet (cap de la Divisió militar) ja va publicar un ordre de la Comandància General prevenint que les relacions entre propietaris agraris i arrendataris s'havien de regir pels antics contractes existents i amenaçant amb sancions del ban de l'estat de guerra a tots aquells que no complissin l'ordre. Uns dies després, l'IACSI va publicar unes normes, segons les quals donaven vuit dies perquè els parcers retornessin als propietaris les parts de fruits que haguessin retingut de la collita; transcorregut aquest termini sense que hagués estat efectuat el pagament, els propietaris informarien l'autoritat militar per exigir les responsabilitats que establia l'ordre del general Batet.

Seguint l'exemple de l'IACSI, Acció Agrícola també va fer circular entre els seus associats les instruccions que havien de seguir per regular els tractes amb els seus parcers. El propietari els avisaria una sola vegada, donant-los el termini de vuit dies perquè compareguessin a liquidar les quantitats retingudes de les collites dels anys anteriors, així com els arrendaments d'horts o altres rendes deixades de pagar. Si els parcers pagaven els deutes, els propietaris lliurarien un rebut de la liquidació; en cas contrari, el propietari trametria a Acció Agrícola el detall de les quantitats adeudades i l'entitat s'ocuparia de totes les gestions subsegüents. Un temps després, Acció Agrícola organitzà unes oficines per al cobrament de les parts de fruits retingudes de les collites dels anys 1931, 1932 i 1933.

Davant de l'amenaça de l'autoritat militar, la majoria d'arrendataris va fer cas de l'ordre del general Batet. El repartiment de les collites es començà a fer segons estipulaven els contractes i un gran nombre de rabassaires arribà a acords amb els propietaris per restituir les parts de collites que havien retingut els anys anteriors. El *Diari d'Igualada* informà el 8 de novembre que «fins avui les restitucions són nombroses a la nostra comarca, on sembla que no caldrà aplicar els rigorismes de les disposicions del general Batet, perquè els refractaris i rebels seran poquíssims». Els rabassaires que encara es resistien eren cridats pel delegat de l'autoritat militar a Igualada i invitats a complir les disposicions militars i restituir les parts de les collites que havien retingut. Aquells que no ho feien, eren detinguts i traslladats al dipòsit municipal d'Igualada o bé a Barcelona. Alguns d'ells abonaven després les rendes per recuperar la llibertat.

L'octubre de 1935, un any després de l'ordre del general Batet, encara es produïen detencions i empresonaments, i els propietaris continuaven presentant denúncies. El *Diari d'Igualada* havia de reconèixer que

[...] la pau no ha retornat pas al camp, i menys a la nostra comarca, on la campanya rabassaire va deixar-hi solcs profunds. [...] En general, a tota la comarca s'observa un esperit de rebel·lia, i hom ofereix una resistència passiva al compliment de contractes. Es veu que els agitadors de sempre conti-

nuen mal aconsellant i enganyant als nostres bons camperols; naturalment, això crea un ambient d'intranquil·litat i un ferment revolucionari.⁶⁷

L'excepcionalitat jurídica permetia que els rabassaires fossin objecte de detencions totalment arbitràries, com la que es produí als Hostalets de Pierola el 29 d'octubre de 1935, que va ser portada al Parlament espanyol pel diputat d'ERC Marià Rubió Tudurí per exigir el final d'aquestes detencions arbitràries.⁶⁸ Molts propietaris també van aprofitar l'estat d'excepció per desnonar els arrendataris més bel·ligerants. Segons la Unió de Rabassaires, l'octubre de 1935 a Catalunya hi havia plantejades més d'un miler de sol·licituds de desnonament per part dels propietaris agraris. L'onada de desnonaments va afectar sobretot algunes comarques tarragonines (l'Alt i Baix Camp, la Conca de Barberà, la Terra Alta i, sobretot, l'àrea de Tortosa i Amposta) i també de la província de Barcelona (especialment el Penedès i el Vallès). A la comarca d'Igualada, la Unió de Rabassaires va registrar 62 desnonaments, essent Òdena (11), Calaf (10) i Piera (7) els municipis més afectats. La majoria de desnonaments responien «a un afany primari de represàlies contra aquells camperols que gosaren demanar la reducció de la renda o el millorament de les condicions de parcel·l·lació».⁶⁹ Analitzant els casos que havien pogut documentar, comprovaven una marcada diferència de tracte entre els pagesos afiliats a la Unió de Rabassaires i que van utilitzar els beneficis de la legislació del Parlament de Catalunya, i els que no ho havien fet. Moltes sol·licituds de desnonament que al·legaven la voluntat de conrear la peça directament el propietari a l'acabament de l'any agrícola amagaven també aquest impuls venjatiu. La Unió de Rabassaires també va quantificar les parts de fruits que els propietaris rurals exigiren indegudament als seus arrendataris després del 6 d'octubre de 1934, a l'empar de la situació d'excepció: segons els seus càlculs, els pagesos havien pagat en excés un total de 4.875.501 ptes.⁷⁰ Gairebé un 10% (452.198 ptes.) d'aquest import corresponia a la comarca d'Igualada, de la qual constaven dades de 22 pobles. Els més afectats eren Piera (112.564 ptes.) i Sant Jaume Sesoliveres (60.604 ptes.), al mateix municipi de Piera, Masquefa (24.019 ptes.), Sant Martí de Tous (23.964 ptes.) i el Bruc (22.959 ptes.).

Amb la victòria del Front d'Esquerres a les eleccions generals de febrer de 1936 Catalunya va recuperar l'autonomia i el govern de la Generalitat decretà el restabliment de la Llei de contractes de conreu (2 de març de 1936), la reposició dels pagesos desnonats després dels fets d'Octubre (14 de març de 1936) i el retorn de les parts de fruits exigides indegudament pels propietaris als seus arrendataris durant el bienni negre (12 de juny de 1936).

67. *Diari d'Igualada*, 11.10.1935.

68. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT, *Cacics i rabassaires. Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)*, Vic, Eumo Editorial - Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 2011, 181-183.

69. Unió de Rabassaires, *Els desnonaments rústics a Catalunya*, Barcelona, 1935, 8.

70. *La Terra*, 1.7.1936.

Per a l'aplicació de la Llei de contractes es crearen unes noves juntes arbitrals, formades per vocals representants dels propietaris i vocals representants dels arrendataris. Davant de la Junta Arbitral d'Igualada es presentaren centenars de demandes de revisió, de tal manera que fou necessari demanar l'augment del personal auxiliar. En la nova Junta Arbitral, els representants dels rabassaires eren els mateixos des de l'any 1932; no, en canvi, els representants dels propietaris. Entre aquests, cal destacar la presència de Josep M. Ollé, que havia estat president de la Cambra Agrícola d'Igualada (1927-1932) i que era membre d'Acció Agrícola i d'Acció Popular Catalana. És un indicatiu clar que els propietaris havien adoptat aleshores una posició més conciliadora. El juliol de 1936 els judicis per la revisió de contractes es desenvolupaven amb normalitat i la majoria dels litigants arribaven a una conciliació. Els dos únics laudes que s'havien hagut de dictar foren aprovats en la Junta Arbitral Agrícola per unanimitat.⁷¹ Però l'aixecament militar va aturar el procés de reforma agrària i la victòria del bàndol sublevat va silenciar definitivament l'anomenat *problema rabassaire*.

6. Conclusions

No sabem quina hauria estat la trajectòria del camp català si la reforma agrària s'hagués pogut consolidar. Com hem vist, el procés hauria pogut avançar i donar lloc a unes institucions econòmiques més inclusives i menys extractives. Però les dificultats tampoc eren menors, i el context econòmic, social i polític en el qual s'havia de portar a terme el canvi institucional tampoc va ajudar-hi. El règim republicà va ser molt inestable i feia difícil cercar consensos amplis. El context de crisi econòmica, especialment aguda en el sector vitivinícola, que ja arrossegava una conjuntura molt crítica des dels anys 1920, tampoc era el millor escenari per emprendre les reformes. La conflictivitat social, que en el camp català va estar estretament vinculada a la revisió dels contractes de conreu, començà poc després de proclamada la Segona República i anà *in crescendo* fins als fets d'Octubre de 1934, per donar pas a les represàlies dels propietaris durant l'anomenat *bienni negre* de 1934-1936.

Encara no disposem d'un estudi global sobre la conflictivitat agrària durant aquest període, però la descripció dels fets succeïts a la comarca d'Igualada indiquen que en algunes àrees va ser molt intensa. A partir de l'estiu del 1931 els litigis, tensions i violència pel repartiment de les collites es repetiren un any rere l'altre. Un cop els rabassaires i altres arrendataris van veure la possibilitat legal de sostreure's d'una part de la renda que els exigia el propietari, no van dubtar a acollir-s'hi. Els propietaris es queixaven que molts parcers que durant els primers anys havien lliurat els fruits conforme al contracte (i que, per tant, no estaven emparats per la Llei de solució dels conflictes del camp de l'any 1933) també retenien la meitat de la collita, cosa que indica que més pagesos s'afegien a les reclamacions per la revisió de rendes, i, com hem vist, l'any 1934 la xifra de demandes de revisió s'incre-

71. *Diari d'Igualada*, 11.7.1936.

mentà notablement respecte del 1931-32. Les institucions que havien d'exercir funcions de conciliació i arbitratge en els conflictes entre propietaris i arrendataris, com ara els jurats mixtos de la propietat rústica d'Igualada i de Vilafranca del Penedès, no van aturar els conflictes, i els propietaris van denunciar repetidament la passivitat de les autoritats davant l'incompliment dels contractes i van acabar desconfiant del govern català i reclamant el retorn al govern de Madrid dels serveis d'ordre públic.

D'entre les diverses dificultats amb què va topar el procés de reforma agrària, en aquest article ens hem fixat sobretot en l'obstrucció de la classe propietària. Era el grup social que sortia perjudicat de la reforma i les seves organitzacions s'hi oposaren aferrissadament. Però l'escalada de tensions que es produí a molts indrets segurament va provocar que el malestar s'estengués àmpliament, perquè, com hem vist, els episodis de violència també van afectar els petits propietaris que cultivaven directament la terra. D'aquesta manera, en un cercle viciós, la lentitud del procés reformista accentuava la impaciència dels rabassaires i provocava més conflictes, i aquesta conflictivitat ajudava a mobilitzar els propietaris i engrandia la seva reacció en contra de la reforma agrària.

L'oposició a la política reformista de la Generalitat va estar encapçalada per l'IACSI, l'associació que des de mitjan segle XIX representava els grans propietaris rurals. A la darrereria del segle XIX, quan començaren a proliferar les cooperatives i sindicats agrícoles, va emprendre una orientació més interclassista i va maldar per controlar el moviment associatiu i convertir-se en l'entitat defensora dels «interessos agraris». Amb l'arribada de la Segona República, però, va adoptar una posició clarament de resistència patronal i va multiplicar la seves iniciatives de defensa de la propietat, en alguns casos, com també hem vist, a costa de tensions i crisis internes. Va ser aleshores quan l'IACSI va aconseguir el nombre més alt d'adherits i va aconseguir la màxima influència social i política.

Però tot i la força que va aconseguir aquesta organització, era molt difícil mobilitzar massivament els propietaris agraris des d'una única entitat amb seu a Barcelona. Els dirigents de l'IACSI n'eren perfectament conscients i des de l'any 1931 van impulsar la creació d'associacions d'àmbit comarcal adherides a l'IACSI amb la finalitat de mobilitzar la totalitat de la propietat agrària i crear un front comú sota les seves directrius. Fins i tot va modificar els seus estatuts per crear un organisme nou, superior a la junta directiva, que plasmés la nova realitat territorial.

Acció Agrícola formà part d'aquest procés de mobilització dels propietaris encapçalat per l'IACSI. L'associació fou creada l'any 1931 per defensar els propietaris enfront de les reivindicacions dels rabassaires i de la política reformista de la Generalitat, i va assolir molt aviat una gran implantació i va desplegar una gran activitat. La capacitat d'organització dels propietaris que posa de manifest el seu exemple s'explica, en primer lloc, per la intensitat dels conflictes amb els rabassaires; però, al mateix temps, no s'entendria sense l'organització prèvia de la classe propietària. No és cap casualitat que Igualada disposés de la cambra agrícola més sòlida i amb més implantació de les que aleshores existien a Catalunya. La creació d'Acció Agrícola va ser una iniciativa dels propietaris que dirigien la Cambra Agrícola d'Igualada, juntament amb la dels empresaris vinculats als organismes econò-

mics de la ciutat, que prèviament s'havien federat en la Lliga Econòmica. La capacitat de reacció dels propietaris enfront de la política reformista de la Generalitat va ser, doncs, en bona part resultat del procés organitzatiu que prèviament havia portat a terme la classe patronal.

Aquesta capacitat de reacció va ser també crucial per a l'evolució dels esdeveniments. Com hem vist, va ser en bona part la resistència de les organitzacions de propietaris la que va fer fracassar el procés de reforma agrària, i episodis tan crucials per a la història recent d'aquest país com són els fets d'Octubre de 1934 no poden explicar-se sense l'oposició frontal dels propietaris a la legislació agrària. Acció Agrícola va actuar coordinadament amb l'IACSI en les campanyes d'agitació contra la política reformista i aportà iniciatives pròpies i energia a l'estratègia defensiva. Encara coneixem poc el paper que van jugar aquestes associacions d'àmbit comarcal en la mobilització dels propietaris; però Acció Agrícola en va ser una de les més actives i, en la mesura que la mobilització dels propietaris durant els anys trenta va acabar tenint un paper fonamental en el curs dels aconteixements, la seva actuació va tenir també unes conseqüències decisives.